

Dmytro Shevchuk

Problem tożsamości instytucjonalnej współczesnego uniwersytetu a polityka edukacyjna

---

Acta Scientifica Academiae Ostroviensis. Sectio A, Nauki Humanistyczne,
Społeczne i Techniczne 3 (1), 69-81

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

DMYTRO SHEVCHUK

Uniwersytet Narodowy „Akademia Ostrogska”

PROBLEM TOŻSAMOŚCI INSTYTUCJONALNEJ WSPÓŁCZESNEGO UNIWERSYTETU A POLITYKA EDUKACYJNA

Streszczenie: Współczesny uniwersytet zmienia się. Jest to widoczne w eliminacji sztuk wyzwolonych, które były podstawą funkcjonowania uniwersytetu od początku jego istnienia. Analiza roli uniwersytetu i wpływ jego transformacji na proces edukacji i politykę edukacyjną wymagają filozoficznego podejścia. Właśnie takie rozumienie szkolnictwa wyższego wydaje się dziś istotne, ze względu na fakt transformacji uczelni. Proces ten opisać można jako zmiany, które wynikają m.in. z rozporządzeń administracyjnych. Zachodzące zmiany dotyczą także samego procesu edukacji, który pozwala określić społeczne, kulturowe, instytucjonalne, polityczne i systemowe wyzwania dla nowoczesnej uczelni.

Słowa kluczowe: uniwersytet, polityka, edukacja, wiedza, filozofia edukacji

WPROWADZENIE

Dyskusje o aktualnej sytuacji oraz dawniejszym rozwoju uniwersytetu i edukacji wyższej stają się dzisiaj coraz bardziej ostre. Ich ogólna tonacja tworzy poczucie, że analiza problemów edukacji wymaga fundamentalizacji i rozpatrzenia socjokulturowych zasad projektów edukacyjnych.

Współczesny uniwersytet przeżywa transformacje, które widać chociażby w odejściu od „Artes Liberalis”, które są jej podstawą i koncentruje się na nadmiernej profesjonalizacji, co znajduje odbicie w programach edukacyjnych i specjalizacjach. Z tego właśnie powodu słychać głosy o wyczerpaniu klasycznego modelu uniwersytetu, ogólnej dewaluacji edukacji wyższej, obniżenia autorytetu społecznego intelektualistów akademickich, utracie misji cywi-

lizacyjnej uniwersytetu. Jednym z problemów jest masowy charakter zdobywania edukacji wyższej oraz swoista „inflacja” dyplomów uniwersyteckich. Oczywiście jest to tylko powierzchowny poziom bardziej znaczących problemów współczesnego uniwersytetu, które wskazują na aktualność badania znaczenia socjokulturowego oraz perspektyw edukacji wyższej. Oprócz tego możemy dodać cały szereg ogólnych problemów kulturowych, jak na przykład szybkość społecznych, gospodarczych, politycznych zmian, przeformułowanie antropologicznych zasad (konceptje transhumanizmu, idea końca ludzkiej wyjątkowości i inne), zniknięcie stałych tożsamości, pojawienie się nowych sposobów bycia fenomenów społecznych i nowych sposobów ich poznania, czego przyczyną jest kształtowanie się performatywności i informacjonalizmu.

Analiza określonych problemów oraz ich wpływu na proces edukacyjny wymaga filozoficznego podejścia. W XX wieku odbywa się kształtowanie filozofii edukacji jako autonomicznej dziedziny filozofii. Nie oznacza to, oczywiście, że filozofowie nie interesowali się problemami edukacji wcześniej. Początki filozofii ściśle związane są ze sferą edukacji oraz rozważaniami na temat wychowania i nauczania (np. wychowanie młodzieży przez Sokratesa czy Akademia Platona).

Aktualność filozoficznego podejścia do problemów edukacji wyższej jest wyznaczona przez to, że uniwersytet jako instytucja kulturowa i społeczna przeżywa transformację. Właśnie pojęciem „transformacja” możemy określić te zmiany, które mają miejsce, ponieważ nie poddają się one uregulowaniu wyłącznie za pomocą decyzji administracyjnych (np. zhierarchizowane zarządzanie ze strony administracji czy ministerstwa).

Refleksji filozoficznej powinny zostać poddane istotne zmiany znaczenia pojęcia „edukacja”. Dzisiaj „edukacja” nie dotyczy czegoś stałego i zakończonogo, ale raczej tego, co staje się przesłanką do płynnego procesu otrzymania nowej wiedzy, nowych kwalifikacji oraz umiejętności, które odpowiadają aktualnym społecznym, gospodarczym i kulturowym kontekstom. Innymi słowy, aktualnym staje się kontynuálny charakter edukacji, którą dostrzega się dziś jako sposób kształtowania twórczej osobowości. Buduje to potrzebę re-interpretacji praktyki edukacyjnej.

Ogólnie rzecz biorąc, filozofia edukacji ma możliwości rozumienia, projektowania i przewidywania zmian, które występują z cechami płynnej nowoczesności i mają bezpośredni wpływ na istotę procesu edukacyjnego. Oprócz tego podejście filozoficzne opiera się na prawdzie, która ma stosunek do natury człowieka i wynika z ludzkiej kultury.

Przed wszystkim powinniśmy zwrócić uwagę na wpływ globalizacji i wdrażania zasad procesu bolońskiego na współczesny stan edukacji uniwersyteckiej. Proces boloński proponuje swoistą ideologię modernizacji edukacji wyższej. Jednak realizacja owej modernizacji oraz przewidywania jej rezultatów mają wiele sprzeczności.

Wnioskując z licznych prac, których autorami są zarówno zwolennicy, jak i krytycy jedynej europejskiej przestrzeni edukacyjnej, nie ma jednoznacznej opinii, czy proces boloński przyczynia się do zwiększenia wydatków na edukację (tworzenie i rozwój nowych programów i kierunków, realizacja programów mobilności), czy przeciwnie, ma na celu oszczędność środków finansowych (trzyletnie studia ukończone uzyskaniem tytułu zawodowego licencjata, który ma być wystarczający dla działalności zawodowej).

Sprzeczności globalizacji widać w tym, że na całym świecie odbywa się rozpowszechnienie zachodniego modelu edukacji, który może być skonfliktowany z systemami edukacyjnymi broniącymi tradycyjnych wartości (dyskusja dotycząca prezentowania aktów prac malarskich na zajęciach z historii sztuki, w filii uniwersytetu otwieranej w Zjednoczonych Emiratach Arabskich).

Szczegółnej uwagi wymaga problem kryzysu uniwersytetu jako instytucji. Dzisiaj coraz częściej słychać głosy, że uniwersytet jako instytucja społeczna i kulturowa traci swój status. Główną przyczyną tego jest prezentacja oraz formułowanie problemów współczesnej edukacji uniwersyteckiej w terminologii ekonomicznej, a w ich rozwiązaniu niebranie do uwagę podłoża ideowego oraz socjokulturowych zasad fenomenu uniwersytetu.

Determinacja ekonomiczna edukacji wyższej jest skutkiem wdrażania neoliberalnej strategii politycznej oraz jej uniwersalizacji na wszystkie sfery społecznego i kulturowego życia. Swoistym *credo* neoliberalizmu jest zwiększenie dóbr społecznych dzięki maksymalizacji transakcji rynkowych, co przewiduje możliwość wykorzystania logiki rynkowej w jakiegokolwiek sferze działalności ludzkiej. Przy czym dominacja logiki ekonomicznej schowana jest za

ideologicznym podłożem programu neoliberalnego, na który składają się idee godności ludzkiej oraz indywidualnej wolności.

Owe idee otrzymują status fundamentalnych wartości. Z tego powodu krytykę, ograniczenie realizacji czy próbę usunięcia programu neoliberalnego z tej lub innej sfery kulturowej interpretuje się jako przeciwdziałanie owym wartościom fundamentalnym. Jak pisze D. Harvey: „neoliberalowie twierdzą, że owe wartości fundamentalne [godność ludzka i wolność indywidualna – D. S.] były zagrożone nie tylko przez faszyzm, dyktaturę czy komunizm, ale przez wszystkie formy ingerencji państwa, które dotyczą przyjęcia decyzji o tym, co ma stosunek do indywidualnej swobody wyboru” [Harvey 2005, 5].

Panowanie podobnej ideologii wiąże się z odrzuceniem możliwości instytucji, które zorientowane są na zarządzanie dobrem wspólnym. Według neoliberalizmu za najlepszą formą zarządzania zasobami uważa się prywatyzację i komercjalizację. Uniwersytet w tej sytuacji traci status instytucji, która zarządza wspólnym dobrem, jakim w tym przypadku jest wiedza.

Zmienia się również dyskurs o statusie edukacji i nauki uniwersyteckiej: dyskusja dotyczy przede wszystkim kwestii produkcji prywatności, czyli jednostki postrzegają ową instytucję w pojęciach własnej korzyści. Oprócz tego znika jedność akademicka, ponieważ poparcie otrzymują przede wszystkim dziedziny, które zorientowane są na rynek pracy.

Zmniejsza się znaczenie *liberal arts*, większą uwagę zwraca się na rozwój technologii (biotechnologia, technologie komputerowe). Craig Calhoun tak pisze o tym problemie: Te dziedziny, które produkują przydatną dla rynku wiedzę, dostają więcej pieniędzy, u nich wszystko w porządku. Inne sfery są biedne. Podważa to jedność uniwersytetu, który przestaje być wspólnotą intelektualistów stając się swoistym rynkiem: profesorów, wynalazków, artykułów.

Nie jest to myślenie całkowicie błędne (tak, może istnieć rynek profesorów), ale może być ono również destrukcyjne (ukierunkowanie całego wysiłku jedynie na osiągnięcie sukcesu na rynku) [Калхун <http://...>]. Skutkiem tego pojawił się na uniwersytecie tzw. „proletariat akademicki”.

Stosunek do uniwersytetu i wiedzy, która jest przez niego reprezentowana jest uwarunkowany odwołaniem się do rankingów oraz standardów. Brytyjski socjolog Michael Burawoy całkiem słusznie określa dwa idealne typy,

za pomocą których możemy charakteryzować współczesny uniwersytet – utowarowienie wiedzy oraz regulacja jej zdobywania.

Owe tendencje są typami idealnymi, ponieważ tworzą kombinacje w różnych systemach edukacyjnych. Utowarowienie, twierdzi M. Burawoy, zadaje uniwersytetom pytanie – „wiedza dla kogo?”; regulacja – „wiedza po co?” [Burawoy 2013, 18-19]. Określenie oraz analiza owych tendencji zwraca uwagę na wprowadzenie do struktury uniwersytetu jako instytucji kulturowej orientacji na racjonalność instrumentalną, która ogranicza (de-aktualizuje) możliwość zdobycia wiedzy „niezainteresowanej”, związanej np. z refleksją nad zasadami, sensem oraz wartościami, które mogą być realizowane w życiu społecznym.

Instrumentalizacja odbywa się na tle współczesnej zmiany statusu oraz sposobów legitymacji wiedzy, o czym pisał J.-F. Lyotard w pracy „Kondycja ponowoczesna”. Wyodrębnił tu dwa rodzaje narracji legitymacyjnej – polityczną i filozoficzną. Pierwsza dotyczyła ludzkości jako „bohatera swobody” – wszystkie narody mają prawo do nauki, jeżeli zaistnieją jakieś przeszkody, wtedy to prawo powinno być wywalczone. Ten rodzaj narracji legitymacyjnej, jak twierdzi J.-F. Lyotard, nie bardzo odpowiada uniwersytetom. Bardziej odpowiednia dla tych instytucji jest legitymacja filozoficzna, aczkolwiek uniwersytet jest spekulatywny. Polityka publiczna uniwersytetu może być uważana w tym kontekście za specyficzną grę językową. W granicach tej gry filozofia odradza jedność wiedzy, która została rozrzucona po wszystkich naukach. Ogólnym problemem współczesności jest kryzys legitymacji.

Według J.-F. Lyotarda, we współczesnym postindustrialnym społeczeństwie i kulturze kwestia legitymacji wiedzy zostaje sformułowana w innych kategoriach. „Wielka narracja” straciła swoje prawdopodobieństwo, niezależnie od sposobu unifikacji, który był dla niej przeznaczony: narracja spekulatywna czy narracja o wyzwoleniu [Лютард 1998, 92].

Transformacje uniwersytetu dotyczą jego funkcjonowania instytucyjnego, ale nie mogą one niwelować idei uniwersytetu jako jego narrację, która ewentualnie występuje w roli metanarracji i może zostać taką grą językową, w ramach której wysuwają się zasady regulatywne, skierowane do kulturowego oraz społecznego bytu owej instytucji. Dzięki temu otwierają się możliwości dla odnowy sposobów legitymacji istnienia i działalności uniwersytetu.

Idea uniwersytetu m. in. może zostać podstawą dla tworzenia polityki kulturowej, która jest zdolna sformułować przesłanki dla systemu wartości oraz zwyciężyć problemy organizacyjne i funkcjonalne nie tylko edukacji wyższej, ale również systemu społeczno-politycznego, który przeżywa dziś kryzys.

Odwołanie się do „idei uniwersytetu”, „misji uniwersytetu” może być postrzegane na tle pragnienia skuteczności oraz wdrażania instrumentalnej racjonalności w edukacji jako rodzaj anachronizmu. Oprócz tego w czasach pluralizmu i relatywizmu zainteresowanie ścisłymi zasadami oraz ideą funkcjonowania uniwersytetu może być postrzegane jako narzucenie metanarracji.

Niemniej właśnie idea i misja sprzyjają kształtowaniu instytucjonalnej określoności uniwersytetu. Warto również zaznaczyć, że specyfiką uniwersytetu jest to, że on nie pragnie ustalać własnych zasad przez zaprzeczenie i odrzucenie innych doktryn. Ogólnie rzecz biorąc, odpowiedzialność uniwersytetu jest ściśle związana z jego tradycją oraz ideą.

Nie można twierdzić jednoznacznie, że ideałem uniwersytetu jest taka gra językowa, która kształtuje dyskurs maksymalnie otwarty oraz dostępny każdemu ewentualnemu uczestnikowi. Oczywiście, na każdym uniwersytecie ma być obecna otwarta dyskusja, ale jej charakter w kategoriach absolutyzacji jest błędny, a nawet utopijny. Podobnie do każdej instytucji uniwersytet wprowadza szereg ograniczeń, które wyznaczają ramy dyskursu akademickiego oraz jego instytucjonalne granice.

W pracy J.-F. Lyotarda owe ograniczenia nazywane są swoistymi filtrami dyskursu. Jak pisze, owe ograniczenia jak filtry oddziałują na siłę dyskursu, rozrywają możliwe związki w sieciach komunikacyjnych, czego skutkiem jest określenie rzeczy, o których nie wolno mówić.

Oprócz wspomnianych ograniczeń dyskursywnych uniwersytet jako instytucja stosuje szereg ograniczeń formalnych, dyscyplinarnych oraz pedagogicznych, np. plany nauczania, formy prowadzenia zajęć, stosowanie metodyk pedagogicznych i inne. Większość z nich zostało wytworzone w ramach historycznej i kulturowej tradycji rozwoju modeli uniwersytetów.

Problem współczesności polega na tym, że do ograniczeń, które naturalnie związane z projektem uniwersytetu jako instytucji kulturowej (w pewnym sensie idealnego modelu, która jest regulatywnym wzorem jego rozwoju

i została wytworzona przez jego rozumienie w ramach filozofii edukacji w szerokim jej znaczeniu) dochodzą nowe, wytworzone wskutek wprowadzenia w dyskurs akademicki logiki rozwoju instytucji kapitalistycznych.

Możemy wyodrębnić następujące wyzwania dla uniwersytetu współczesnego:

- 1) Socjokulturowe wyzwanie związane z kryzysem klasycznego projektu uniwersytetu. Najczęściej za przyczynę owego kryzysu uważa się zmniejszenie roli państwa narodowego w świecie współczesnym. Model uniwersytetu zaproponowany przez Humboldta przewidywał połączenie projektu rozumu (I. Kant „Spór fakultetów”) z ideą kultury. Edukacja uniwersytecka miała wspierać kształtowanie tożsamości narodowej oraz sprzyjać tworzeniu państwa narodowego. Dziś, jak twierdzi Bill Readings, uniwersytet przekształca się z aparatu ideologicznego państwa narodowego w stosunkowo niezależny system biurokratyczny [Ридингс 2010, 30]. Jednym ze skutków tego wezwania jest rezygnacja uniwersytetu z własnego modelu (ma miejsce utrata przez uniwersytet uprzywilejowanego statusu modelu społeczeństwa idealnego oraz przekształcenia go na model braku modeli). Kryzys modelu uniwersytetu, który zorientowany na państwo narodowe, ma również pozytywny aspekt, ponieważ stwarza się podstawa dla powrotu do wiedzy uniwersalnej. Niemniej powinniśmy brać pod uwagę fakt, że w drugiej połowie XX wieku kryzys uniwersytetu staje się nie tyle przez zmniejszenie roli państwa narodowego, ile przez postmodernistyczną reinterpretację wiedzy uniwersalnej. Możemy zgodzić się z konstatacją kryzysu uniwersytetu jako instytucji, ale nie można mówić o zniknięciu jego idei. Właśnie odwoływanie się do tej idei pozwala określić perspektywy polityki kulturowej uniwersytetu.
- 2) Instytucjonalne wezwanie przejawia się w tym, że współczesny uniwersytet przekształca się na korporację multinarodową oraz działa według logiki tzw. „późnego kapitalizmu”. Uniwersytety stają się „fabrykami wiedzy” (edu-factory). Podobne określenie wykorzystują intelektualiści, które należą do lewicy (zasadniczym dla nich jest twierdzenie, które ma wyraźne pochodzenie z marksizmu, o tym, że nie ma żadnej różnicy w inwestowaniu kapitału między „fabryką wiedzy” a zwykłą fabryką: obie są przestrzenią, na której przejawia się eksploatacja i konflikt społeczny

[Sowa 2011, 5]). Ich krytyka demonstruje zaangażowanie ideologiczne, ale tym samym formułuje problem stawania się uniwersytetu i jego działalności podobnym do działalności przedsiębiorstw produkcyjnych. Warto dodać również, że współczesne warunki globalizacji przyczyniają się do pojawienia się nowego rodzaju stosunków ekonomicznych, które dotyczą także procesu edukacyjnego, nazwanego „kapitalizmem kognitywnym”. Uniwersytet traci własną autonomię, ponieważ jego organizacja zaczyna orientować się na kryteria odpowiadające zasadom otrzymania zysku. Oczywiście stają się sprzeczności wolności uniwersyteckich. Uniwersytet w ten sposób stara się dostosować do wymóg społeczeństwa konsumpcyjnego: „Dzisiaj partner (rozmówca, klient) uniwersytetu, - pisze rosyjski badacz Michaił Majacki, - jest już nie państwo narodowe, ambicyjne i agresywne. Dzisiaj jest to jednostka, która już słabo związana z Ojczyzną, ale jeszcze słabo – z etosem kosmopolitycznym *à la* Kant. Jest to konsument, egoista” [Маяцкий 2013, 11]. Orientacja na konsumenta wytwarza orientację na usunięcie z procesu nauczania tych przedmiotów, które korzystają się mniejszym zapotrzebowaniem ze strony kandydatów na studia, uproszczenie wykładów, nadanie przewagi różnym treningom, a nie tradycyjnym zajęciom. Oprócz tego, proklamuje się, że uniwersytet ma sprzyjać kształtowaniu specyficznej struktury mentalnej, która pozwala adaptować się do wymóg rynku. Z tego właśnie pochodzą propozycje odrzucenia niektórych dziedzin wiedzy (na przykład, niektóre nauki humanistyczne), które są uważane za nieprzydatne dla szybkiego otrzymania zysków na rynku.

Oprócz tego możemy dodać problem tożsamości instytucjonalnej uniwersytetu: dzisiaj nazwą „uniwersytet” określają się różne instytucje, w tym również te, które za sposobem organizacji, specyfiką prowadzenia nauczania, a często nawet jakością usług edukacyjnych nie odpowiadają tradycyjnym cechom uniwersytetu.

- 3) Polityczne (albo ideologiczne) wezwanie związane z wprowadzeniem oraz dominacją neoliberalnej polityki edukacyjnej. W tym kontekście proces boloński może być określony jako wyraz podobnej polityki, ponieważ jego przebieg postrzega często jako przejaw przekonania w uniwersalno-

ści zachodnich wartości kulturowych oraz jako jedna z form eurocentryzmu. W tej sytuacji uniwersytet powinien znaleźć możliwość realizacji polityki kulturowej, która opierałaby się na ideach niezaprzeczalnych dla tradycji instytucji i mogłaby służyć orientacją dla transnarodowych polityk edukacyjnych.

- 4) Systemowe wezwanie związane z dominacją formalnych zmian nad istotowymi. Jest to szczególnie aktualne dla krajów pokomunistycznych, w których realizacja reform edukacyjnych odbywa się przy nieobecności rzeczywistej autonomii uniwersytetów (na przykład ma to miejsce na Ukrainie).

W kontekście poszukiwania odpowiedzi na owe wezwania uniwersytet współczesny powinien wytwarzać i realizować własną politykę kulturową, która jest zorientowana na przejaw jego społecznego, politycznego oraz krytycznego potencjału.

Spółeczny, polityczny oraz krytyczny potencjał uniwersytetu powstaje na koncepcji człowieka wykształconego jako jednostki wolnej, która ma zdolności zostać świadomym aktorem społecznym. Jest to związane z wyobrażeniami o edukacji jako sposobu tworzenia ogólnych warunków, które sprzyjają zdobyciu swobody przez człowieka oraz kształtowaniu osobowości, zdolnej do wolnego myślenia, rozumienia innych oraz świadomej społecznej komunikacji i działania.

Przy tym oczywistą jest potrzeba zastanowienia się, czy naprawdę edukacja według własnej istoty sprzyja rozwojowi wolnej osobowości, czy przeciwnie - jest ona zorientowana na kształtowanie jednostki inkulturowanej, która jest ograniczona społecznymi normami oraz standardami? A także: czy edukacja może dzisiaj zostać środkiem kształtowania osobowości autonomicznej, która krytycznie postrzega treści, produkowane i nadawane przez media masowe, wykorzystując przy tym technologie manipulacyjne? Na korzyść tego, by mieć wątpliwości co do przekonania, że edukacja kształtuje wolną osobowość, można wspomnieć M. Foucault'a i jego koncepcję władzy dyscyplinarnej („Nadzorować i karać”), w ramach której edukacja odgrywa dosyć znaczącą rolę w procesie kształtowania i wdrażania specyficznych praktyk represyjnych w stosunku jednostki w celu jej dyscyplinowania i wprowadzenia w przestrzeń społeczną.

Przekształcenie edukacji na maszynę represyjną przez absolutyzację dyscypliny stwarza, jak twierdzi ukraiński badacz owej problematyki S. Proleyew, „zagrożenie ekologii człowieka”: „System edukacyjny, który obsługuje potrzeby istniejącego społeczeństwa i jest wyłącznie częścią społecznej całości, prześladując społeczne cele, traci swój sens autentyczny jako edukacja. On przekształca się na olbrzymi symulator dyscyplinarny i adaptacyjny, dzięki któremu system społeczny podporządkowuje sobie nowe istnienia ludzkie» [Пролеєв 2007, 21]. Dodajmy do tego, że w kontekście analizy represyjnych i dyscyplinarnych aspektów edukacji filozofia pragnie zrozumieć bardziej fundamentalny problem panowania paradygmatu racjonalnego w sferze edukacji, który decyduje o dominacji rozumu autorytarnego.

Współczesność charakteryzuje się krytyką racjonalizmu, odrzucaniem autorytarnego rozumu, poszukiwaniem stref wolności w społeczeństwie. Uniwersytet jest jedną z pierwszych instytucji kulturowych, która pokazuje owe tendencje. Nie chodzi tu oczywiście o całkowite odrzucanie racjonalności, ale o ograniczenie racjonalności instrumentalnej, która wprowadza jednowymiarowość (przede wszystkim jednowymiarowość myślenia), a także o wdrażanie racjonalności komunikacyjnej oraz racjonalności, która orientuje się na wartości.

Nie warto całkowicie odrzucać dyscypliny, ponieważ traci się kształt oraz ukierunkowanie polityki kulturowej uniwersytetu. Warto kształtować rodzaj dyscypliny, który można nazwać „dyscypliną instytucjonalną”. Możemy określić ów rodzaj dyscypliny jako narzędzie tworzenia autonomicznego porządku istnienia i wolnego zdobywania wiedzy, w tym wiedzy krytycznej w stosunku do fenomenów świata społecznego, które negatywnie oddziałują na byt wolnej osobowości. Przy tym nie mamy tu totalności oraz represyjności dyscypliny, ponieważ specyfiką przestrzeni uniwersytetu są wyrwy dyscyplinarności utworzone przez ideał „*artes liberalis*”.

Właśnie ta dyscyplina instytucjonalna, będąc określoną tradycją, ideą oraz poczuciem misji uniwersytetu, wzmacnia jego odpowiedzialność. Nieobecność podobnej dyscypliny oraz poczucia odpowiedzialności może mieć negatywne skutki dla krytycznego potencjału uniwersytetu: „Wiedza krytyczna może natomiast stać się dogmatyczna i oderwana od rzeczywistości, jeśli

straci kontakt z dziedzictwem dyscypliny i sprawami publicznymi. Zaangażowanie publiczne czyni wiedzę akademicką i krytyczną odpowiedzialną przed społeczeństwem” [Burawoy 2013, 23].

Pojawia się pytanie: czy uniwersytet może być zaangażowany, czy zachowa w tym przypadku własną instytucjonalną oraz kulturową tożsamość? Czy powinien zajmować się kwestiami rozwoju projektu demokratycznego?

Wspomnijmy na przykład, P. Bourdieu, który był przekonany, że wiedza powinna być zaangażowana. „Prawdę mówiąc, należy być niezależnym uczonym, który pracuje według reguł *scholarship* dla tego, by produkować zaangażowaną, legitymnie angażowaną, wiedzę oraz wprowadzać ową wiedzę do walki. Podobna wiedza rodzi się wyłącznie w toku pracy, która podporządkowana zasadom wspólnoty naukowej” [Бурдье <http://magazines.russ.ru>]. Wiedza zaangażowana powinna pomóc instytucjom (jak, na przykład, uniwersytet) w ich walce z neoliberalizmem, a autorytet *homo academicus* przejawia się wtedy, gdy oni wykorzystują własną wiedzę dla realizacji polityki pewnego rodzaju.

Wiedza zaangażowana tworzy fenomen uniwersytetu zaangażowanego. Przykładem może być Paryż VIII, ufundowany przez M. Foucaulta, G. Deleuza, J.-F. Lyotarda. Wśród absolwentów i profesorów tego uniwersytetu możemy odnaleźć J. Ranciere’a, A. Negri, A. Badiou. Ten uniwersytet na własny sposób modernizował proces edukacyjny, nawiązując do specyficznego dyskursu, na którego podstawy składają się otwartość, tolerancja, wielokulturowość, odrzucanie hierarchii między wykładowcami a studentami.

Było to postrzegane niejednoznacznie. „Uniwersytet Paris 8 był polityczny od samego początku. Niektórzy uważają to za swego rodzaju *proton pseudos* (błędne założenie) już u źródeł naznaczający skazą tradycyjne zadanie uniwersytetu (prowadzenie badań i kształcenie), inni zaś widzą w nim uniwersytet nowoczesny we właściwym sensie, świadomy stojącego za nim układu sił społecznych i politycznych oraz specyficznego charakteru *universitas* jako miejsca nieskrępowanej dyskusji politycznej i zaangażowanego, krytycznego zderzenia z rzeczywistością” [Kropiwnicki 2010, 110-111]. Proces nauczania tu postrzega się jako specyficzne przekształtowanie dyskursów politycznych i społecznych, a więc może być określone jako specyficzna polityka kulturowa.

Warto jednak zająć się kwestią, jak rozumieć politykę w tym przypadku. Chodzi tu o takie rozumienie, które przedstawia J. Ranciere - polityka jako

„rozdzielenie postrzegalnego”. Owe „rozdzielenie” dotyczy wykorzystania nie tylko krytycznych i racjonalnych, ale również kulturowych narzędzi (na przykład, sztuki). Podobna polityka kulturowa jest ściśle związana z obroną i zachowaniem autonomii uniwersyteckiej, która jest uważana za jedno z osiągnięć kultury europejskiej.

Realizacja społeczno-politycznej i kulturowej krytyki może być określona jako podstawa samoświadomości wspólnoty akademickiej. W ten sposób uniwersytet proponuje przestrzeń publiczną, która sprzyja kształtowaniu systemu wyobrażeń społecznych o znaczeniu wiedzy i autorytetu intelektualistów. Zakłada ona również przesłanki dla projektu emancypacyjnego, który przewidywałby uwalnianie podmiotu od przesady ustalonego kanonu kultury oraz narzuconych mu tożsamości stereotypowych, a także ograniczał mimetyczność (nauczanie przez naśladowanie autorytetów), ale wprowadzał refleksyjność. Oprócz tego uniwersytet jest bardzo znaczącą instytucją, która sprzyja rozwojowi zasad demokratycznych w społeczeństwie. Jednym z aspektów jego polityki kulturowej może być kwestia o dobru wspólnym. Wykorzystując dla tego narzędzia filozoficzne, otwierają się możliwości czynienia wspólnego dobra, uogólniając różne treści „interesu publicznego”.

Nieautentyczne przejawy polityczności, które są charakterystyczne dla współczesności, zmuszają do szukania początku oraz możliwości realizacji emancypacyjnego projektu politycznego w sferze edukacji. W tym kontekście kulturowa polityka uniwersytetu występuje jako narzędzie transformacji świata politycznego, rozwój tych jego wymiarów, które wspierają swobodę i godność człowieka.

SPIS LITERATURY

- Burawoy M., *Redefinicja publicznego uniwersytetu: ramy analityczne*, „Praktyka polityczna”, 2013, Nr 1 (7), s. 18-19.
- Depo J., Piwowarski J., Rozwadowski M., *Ochrona informacji niejawnych. Podręcznik*, Kraków 2013, ISBN 978-83-64035-00-5.
- Dziekański P., *Tożsamość i marka regionu jako element atrakcyjności gmin*, s. 131-147 [w:] (redakcja) Paweł Dziekański, Antoni Olak, Sylwia Pytka, *MARKETING TERYTORIALNY - gmina i jej promocja*, © MULTIPRINT, s.r.o Košice ISBN 978 - 80 - 89551 - 08 - 8 / EAN

9788089551088 © Wyższa Szkoła Biznesu i Przedsiębiorczości w Ostrowcu Św. ISBN 978 - 83 - 64557 - 03 – 3

Harvey D., *A brief history of neoliberalism*, Oxford: Oxford University Press 2005, p. 5.

Kropiwnicki M. *Paris 8, polityczne laboratorium*, [w:] Uniwersytet zaangażowany. Przewodnik Krytyki Politycznej, Warszawa: Wyd. Krytyki Politycznej 2010, s. 110-111.

Sowa J. *Fabryki wiedzy*, [w:] Edu-factory. Samoorganizacja i opór w fabrykach wiedzy, Kraków: Halart 2011, s. 5.

Бурдые П., *За ангажированное знание*, „Неприкосновенный запас”, 2002, № 5 (25), <http://magazines.russ.ru/nz/2002/5/burd.html>

Калхун К., *Потрібно ставити питання про мету існування університету*, <http://commons.com.ua/?p=13931>

Лютар Ж.-Ф., *Состояние постмодерна*, пер. Н. А. Шматко, Москва: Алетейя 1998, с. 92

Маяцкий М., *Университет называется „Логос”*, 2013, № 1, с. 11.

Пролеев С., *Репресивність освіти: вимушена необхідність чи владні зазіхання соціуму?*, „Філософія освіти”, 2007, № 1 (6), с. 21.

Ридингс Б., *Университет в руинах*, пер. с англ. А. Корбута, Москва: Изд. ГУ ВШЭ 2010, с. 30.

THE PROBLEM OF INSTITUTIONAL IDENTITY OF MODERN UNIVERSITY AND EDUCATIONAL POLICY

Abstrakt. The contemporary university is changing. The elimination of liberated arts from universities which were always the basis of the institution's functioning confirm it. The analysis of a university and the influence of its transformation on the process of education and educational policy require a philosophical approach. The process of transformation can be described as a set of changes that derived from administrative regulations among others. The changes also refer to the process of education itself which allows to determine the social, cultural, political, and system challenges for a modern university.

Key words: university, politics, education, knowledge, philosophy of education

Tekst złożony w redakcji marzec 2014

Przyjęto do druku wrzesień 2014